

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд
411-89/2021

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 26765 датум: 7. октобар 2021. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети Окружном затвору у Смедереву

Београд, октобар 2021. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

---

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

1. УВОД

1.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Окружни затвор у Смедереву
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	19. август 2021. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Провера постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Најављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	<p>Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана и руководилац НПМ</p> <p>Чланови тима: Марко Анојчић, Заштитник грађана/Одељење НПМ Маја Јовић, Заштитник грађана/Одељење НПМ Ивана Босилчић, Заштитник грађана/Стручна служба др Драган Јечменица, лекар специјалиста судске медицине</p>

1.2. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Управа Завода и сва службена лица су остварила сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да обави своју дужност. НПМ су пружене тражене информације, омогућен приступ просторијама, преглед, увид и фотокопирање тражене документације, као и несметан и ненадзиран разговор са лицима лишеним слободе по избору чланова тима НПМ.

1.3. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ је посету Заводу обавио у складу са претходно утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Методологијом је предвиђено да НПМ разговара са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности у заводу, да оствари увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, као и да обави појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања. Посета је обављена у неколико фаза:

Фаза I: Разговор са руководством

Посета је започета разговором са управником Завода. Вођа тима је указао на мандат НПМ, представио чланове тима за посету и опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу.

Фаза II: Разговори са лицима лишеним слободе

НПМ је, подељен у два подтима, обавио разговоре са више десетина лица лишених слободе – притворених и осуђених разврстаних у затворено одељење Завода. У овој фази, НПМ је обишао павилоне и више спаваоница у којима су смештена притворена лица, као и поједине спаваонице у којима су смештена осуђена лица разврстана у затворено одељење. Током обиласка спаваоница чланови тима су обављали разговоре са затеченим лицима, без присуства заводских службеника.

Фаза III: Увид у документацију

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са службеницима из различитих заводских служби и увид у документацију која се односи на притужбе лица лишених слободе, примену мера за одржавање реда и безбедности у заводу, ванредне догађаје и повреде лица лишених слободе. Посебну пажњу НПМ је посветио начину обављања првог лекарског прегледа по пријему у Завод.

Фаза IV: Индивидуални разговори са лицима лишеним слободе

Тим НПМ је потом обавио додатне, индивидуалне разговоре са појединим лицима лишеним слободе. У овој Фази, разговори су обављени са лицима која су током Фазе II изразили жељу да у потпуној приватности, без присуства других лица лишених слободе, разговарају са члановима тима, као и са оним лицима за које су чланови тима на основу увида у документацију, која је обављена у Фази III, оценили да је ради прикупљања свих релевантних информација потребно обавити разговоре са њима.

Фаза V: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са руководством Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободе и другим најважнијим налазима из посете.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ

На дан посете у ОЗ Смедерево се налазило укупно 108 лица лишених слободе, од којих 53 на извршењу мере притвора (једна жена), 9 прекршајно кажњених и 46 осуђених лица, од тога 22 разврстаних у затворено одељење Завода. У дану посете није било лица лишених слободе који су одбијали храну, воду или лечење. Такође, није било ни лица према којима се примењују мере принуде издвајање или везивање кожным каишевима, лица према којима се примењују посебне мере смештај у посебно осигурану просторију, смештај под појачани надзор или усамљење, као ни лица издвојих у дисциплинском поступку нити на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

2.2. ТРЕТМАН У ЗАТВОРЕНОМ ОДЕЉЕЊУ

Скоро половина осуђених лица је разврстана у затворено одељење. Они су смештени у спаваоницама на првом и другом спрату објекта. Међутим, они се налазе у различитом режиму, који се пре свега огледа у могућностима комуникације са другим осуђеним лицима. Део њих слободно време проводи у просторијама за дневни боравак, једној пушачкој и другој не пушачкој, заједно са другим осуђеним лицима разврстаним у групе затвореног и полуотвореног одељења. Други, мањи део њих, су готово током целог дана у својим спаваоницама. НППМ је обишао две спаваонице, које се налазе у решеткама одвојеном делу ходника другог спрата. У једној спаваоници је било смештено 5 осуђеника, а у другој њих 3. Осуђеници који су се налазили у овим спаваоницама су се жалили на околност да су у исте смештени, доживљавајући наведено као казну због нечега што су учинили или се сумња да су учинили. Тврдили су да им нису образложени разлози за смештај ту, односно да се они заснивају на околностима за које они сматрају да не постоје.

Руководство Завода наводи да се режим боравка у овим спаваоницама не разликује значајно од режима у остатку Завода, да су поред спаваоница у решеткама одвојеном делу ходника и друге спаваонице коришћене за смештај осуђених разврстаних у затворено одељење и да има оних којима смештај ту одговара. Управник наводи и да су разлози за смештај у ове спаваонице околности да је лице дисциплински кажњено, да је лице дошло из другог, већег завода или да је реч о лицу за које постоје сазнања да нарушава ред у Заводу. Један осуђеник са којим је тим НППМ обавио разговор је навео да је овде смештен након што је на заводској економији, где је раније боравио, користио мобилни телефон. Осталим осуђеницима није било јасно зашто су смештени у ове спаваонице, а један је навео и да се први пут налази на издржавању казне затвора, да раније није осуђиван и да није дисциплински кажњаван током боравка у Заводу. Службеница третмана је навела да се разврставање у одређене групе одређује на основу предлога стручног тима, а да Служба за обезбеђење одређује распоред по спаваоницама.

НППМ је става да је режим боравка за овај део осуђених строжији у односу на остале осуђенике разврстане у затворено одељење. Они већи део дана проводе закључани у својим спаваоницама, не користе просторије за дневни боравак и немају контакт са осуђеницима из других спаваоница.

Према заводској документацији, посебна мера смештај под појачани надзор се не примењује у ОЗ Смедерево. НППМ сматра да смештај ових осуђених лица практично

представља смештај под појачани надзор, али са изостанком формалне процедуре за одређивање ове посебне мере.

Поједина лица лишена слободе је из различитих разлога потребно издвојити из заједничког режима извршења казне. Када су у питању разлози безбедности у установи и сигурности лица лишених слободе, ово се пре свега ради да би се спречило будуће нарушавање реда, сукоби међу затвореницима или самоповређивање. За ово су затворским властима доступне различите мере: мера принуде издвајање; посебне мере смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари, смештај под појачан надзор и усамљење; издвајање у дисциплинском поступку (укључујући овде и смештај у затворени део завода). Да издвајање из заједничког режима извршења казне не би било арбитрарно и да би се издвојеним затвореницима омогућило да одлуке буду предмет независне ревизије, о томе је потребно доносити образложене, писмене одлуке, против којих је могуће изјавити жалбе.

1.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево поједини осуђеници се искључују из редовног режима издржавања казне, без доношења одговарајуће одлуке о томе.

РАЗЛОЗИ

Следећа питања увек се регулишу законом или прописом надлежног управног тела: сваки вид присилног одвајања од опште заводске популације, попут упућивања у самицу, изолације, сегрегације, јединица за посебан надзор или смештаја с ограничењима, било да је реч о дисциплинској мери или одржавању реда и безбедности, као и увођење начела и поступака којима се уређују примена и ревизија било ког вида присилног одвајања, као и подвргавање таквом режиму или његово укидање.⁴

Посебне мере за постизање високог степена опште или личне безбедности превазилазе мере наведене у правилу 51. и 52. и представљају мере које се изричу затвореницима који представљају посебну претњу општој или личној сигурности.

Такве мере примењују се само у изузетним околностима и само онолико дуго колико општу или личну сигурност није могуће одржавати мање рестриктивним средствима.

Те мере могу укључивати одвајање затвореника од осталих затвореника. Овакав поступак мора бити у складу са условима описаним у овом правилу, и, додатно, у правилу 53А.

Врста ових мера, њихово трајање и основ за њихову примену, као и поступци којих се треба придржавати при увођењу и спровођењу тих мера, утврђују се домаћим законодавством.

Примену таквих мера мора да одобри надлежни орган у сваком појединачном случају и за одређени временски период, а затворенику се доставља примерак писане одлуке са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

Свака одлука о продужењу одобреног трајања те мере подлеже поновном одобрењу надлежног органа, а примерак писане одлуке се доставља затворенику, са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

Ове мере се примењују појединачно, а не на групе затвореника.

Мере које се примењују биће засноване искључиво на тренутном ризику који затвореник представља, морају бити пропорционалне том ризику, и њима се не смеју наметати већа ограничења од оних која су неопходна да би се тај ризик сузбио.

⁴ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање са затвореницима, Анекс уз Резолуцију Генералне скупштине УН бр. 70/175 од 17. децембра 2015. год. (Манделина правила), прав. 37.д.

Сваки затвореник над којим се такве мере примењују има право на улагање приговора под условима утврђеним у правилу 70.⁵

Уз формалне дисциплинске поступке, често постоје и други поступци, на основу којих затвореник може бити присилно раздвојен од других затвореника из дисциплинских/безбедносних разлога (тј. у интересу «одржавања реда» унутар неке установе). И ови поступци такође морају бити праћени делотворним гаранцијама. Затвореник мора бити информисан о разлозима због којих су против њега преузете такве мере, осим уколико захтеви безбедности не налажу супротно, мора му се пружити могућност да изложи своја гледишта о тој ствари, те да буде у прилици да се жали на те мере одговарајућим властима.⁶

Затвореници не смеју никако да буду подвргнути посебном безбедносном режиму дуже него што захтева опасност коју они представљају. Због тога је неопходно да се одлука о распоређивању затвореника често преиспитује. Преиспитивање одлуке треба увек да се заснива на редовном оцењивању затвореника од стране особља које је за то задужено. Осим тога, затвореници треба, колико год је могуће да буду потпуно информисани о разлозима њиховог распоређивања и, по потреби, обнављања мере; то ће, између осталог, омогућити затвореницима да искористе правне путеве за оспоравање таквих мера.⁷

У циљу одржавања реда и безбедности у заводу, према осуђеном се могу применити само оне мере за одржавање реда и безбедности које су утврђене овим законом и прописима донетим на основу овог закона и само у мери у којој је то неопходно.

Мере за одржавање реда и безбедности су мере принуде и посебне мере.⁸

Мере принуде према осуђеном се могу применити само када је неопходно да се спречи 1) бекство осуђеног; 2) физички напад на друго лице; 3) наношење повреде другом лицу; 4) самоповређивање; 5) проузроковање знатне материјалне штете; б) активан и пасиван отпор осуђеног.⁹

Према осуђеном за кога постоји опасност од бекства, насилничког понашања, самоповређивања или угрожавања реда и безбедности друге врсте, који се на други начин не могу отклонити, изузетно се могу наредити посебне мере.

Примену посебне мере одређује управник завода или лице које он овласти на писани и образложени предлог руководиоца организационе јединице завода.¹⁰

Од момента сазнања за учињени тежи дисциплински преступ и током дисциплинског поступка, управник завода или лице које он овласти може одлучити да се осуђени издвоји из безбедносних разлога од осталих осуђеника, до 48 часова. Време издвајања се урачунава у дисциплинску меру упућивања у самицу.

Осуђено лице са третманом отвореног или полуотвореног одељења против кога је покренут дисциплински поступак за тежи дисциплински преступ може се сместити у затворени део

⁵ Препорука Рец (2006) 2 - рев Комитета министара државама чланицама Савета Европе о европским затворским правилима (Европска затворска правила), прав. 53.

⁶ Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ): Издржавање затворске казне, ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 55.

⁷ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди ЦПТ у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф (2001) 16, пар. 32.

⁸ Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 141. ст. 2. и 4; исто: Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 105/14), чл. 4. и чл. 5. ст. 1.

⁹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 142. ст. 1; исто: Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција чл. 6. ст. 1.

¹⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 149. ст. 1. и 3; исто: Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција чл. 30. ст. 1.

завода до окончања дисциплинског поступка.¹¹

ПРЕПОРУКА

У ОЗ Смедерево искључивање осуђеника из редовног режима издржавања казне ће се обављати на основу одговарајуће одлуке донете у предвиђеној законској процедури.

Од осталих активности, осуђенима разврстаним у затворено одељење су на располагању коришћење теретане сваког другог дана и боравак на свежем ваздуху сваког дана. Они углавном нису радно ангажовани. Боравак на свежем ваздуху траје дневно најдуже 20 минута, али с обзиром да осуђеници могу да обављају телефонске разговоре током боравка на шеталишту, где се налазе телефонске говорнице, наводе да практично и немају шетњу у смислу рекреације. Коришћење теретане траје између 30 минута и једног сата. Поједини наводе да често не иду у теретану јер им је купање омогућено пре њеног коришћења, па сматрају да нема смисла да после купања вежбају. Поједини осуђеници наводе и да је током дана у време које није одређено за одмор забрањено лежање у кревету и да већину времена током дана морају да седе на малој клупи, што службеници обезбеђења проверавају отварањем малог отвора на вратима спаваоница.

Горе описано одсуство активности се односи и на притворенике. Значајан број оних са којима је НПМ обавио разговоре су у притвору дуже од годину дана, а двоје чак две године и осам месеци.

Обезбеђивање радног ангажовања затвореницима је важно и користи како затвореницима тако и затворском особљу. Држање у ћелији током дужег временског периода може бити веома штетно по физичко и ментално здравље. Досада и неактивност такође могу повећати тензије у затвору и вероватноћу да затвореници буду узнемирени, те режим рада и друге конструктивне активности затвореника могу помоћи у смањењу тензија и допринети несметаном раду установе. Накнада за рад такође омогућава затвореницима да подмире неке своје потребе током боравка у затвору.

Рад као метод у функцији преваспитања и ресоцијализације има значајног удела пре свега у стицању радних навика, нових способности и искустава, као и у оспособљавању да се након изласка из затвора живи на законит начин. Рад током извршења затворске казне позитивно утиче на ресоцијализацију преступника јер, поред стицања материјалних средстава, доприноси и самоспознаји појединца. Поред тога, њиме се изграђују социјални односи и стичу знања и способности. Стално запослење препознато је као један од најважнијих фактора за спречавање поновног чињења кривичних дела, јер повећава осећај личне вредности и помаже бившим затвореницима да издржавају себе и своје породице. Међутим, бивши затвореници се често суочавају са препрекама у проналажењу посла, посебно ако раније нису имали редован посао или нису имали прилике развити стручне вештине које су тражене на тржишту рада. Затворски рад би их стога требао припремити за радно ангажовање на слободи, пружајући им потребне вештине, радно искуство и самопоштовање, како би им се повећале шансе за проналажење запослења након пуштања на слободу.

¹¹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 169. ст. 1. и 2; исто: Правилник о дисциплинском поступку према осуђеним лицима ("Сл. гласник РС", бр. 79/14), чл. 40.

Обезбеђивање свакодневног радног ангажовања у затворима је изазовно, с обзиром на организационе и кадровске могућности. У пракси, време које затвореници могу провести на послу често је диктирано сменама особља и затворским рутинама, а мере безбедности могу додатно ограничити могућности за рад. Уобичајено је да се доступност и врста посла разликују у зависности од врсте безбедносног режима, при чему затвореници у нижим безбедносним класификацијама (нпр. отворена одељења) имају више могућности за радно ангажовање, укључујући и ван завода. Иако из безбедносних разлога могу постојати разумљива ограничења у радном ангажовању, сврсисходан рад је посебно важан за затворенике са високим степеном безбедности, с обзиром на негативан утицај строжег режима којем су изложени.

2.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево осуђена лица разврстана у затворено одељење и притворена лица нису радно ангажована.

РАЗЛОЗИ

Сврха казне затвора или сличних мера којима се лице лишава слободе је пре свега заштита друштва од криминала и смањење рецидивизма. Та сврха може да се оствари само ако се период проведен у затвору искористи да се у мери у којој је то могуће обезбеди реинтеграција таквих лица у друштво по њиховом ослобађању како би могла да живе у складу са законом и да се самостално издржавају.

У ту сврху, управе казних завода и друга надлежна тела треба да понуде образовање, стручно оспособљавање и посао, као и друге видове примерене и доступне помоћи, укључујући и оне допунске, моралне, духовне, социјалне, здравствене и спортске природе. Сви такви програми, активности и услуге треба да се реализују у складу с потребама индивидуалног приступа затвореницима.

...

Осуђеним затвореницима се омогућава да раде и/или активно учествују у својој рехабилитацији, под условом да лекар или други квалификовани здравствени радник утврди њихову физичку и психичку способност за то.

Затвореницима се омогућава довољно корисног радног ангажовања како би били активно уполсени током нормалног радног дана.¹²

Створиће се услови који ће омогућити затвореницима да се запосле на смислен начин уз плату која ће им олакшати реинтеграцију на тржиште рада у земљи и омогућити им да доприносе властитој финансијској подршци и помоћи својим породицама.¹³

Затворска управа ће настојати да затвореницима обезбеди довољно корисног посла.¹⁴

Задовољавајући програм активности (рада, образовања, спорта, итд.) од кључне је важности за добробит затвореника. Ово важи за све установе, било да се ради о осуђеним затвореницима или о онима који тек чекају суђење. ЦПТ је уочио да су активности у многим истражним затворима изразито ограничене. Организација активности у таквим установама – у којима постоји релативно брз проток притвореника – није једноставан задатак. Јасно је да се ту уопште не може говорити о индивидуализованим програмима третмана на начин на који се то може очекивати од неке установе за осуђене затворенике. Међутим, затвореници не могу

¹² Манделина правила, прав. 4. и 96.

¹³ Основни принципи Уједињених нација за поступање са затвореницима, Резолуција Генералне скупштине УН бр. 45/111 од 14. децембра 1990. год, принц. 8.

¹⁴ Европска затворска правила, прав. 26.2.

једноставно бити остављени да недељама, можда чак и месецима, чаме затворени у својим ћелијама, без обзира како добри били материјални услови унутар самих ћелија. ЦПТ сматра да би требало тежити да се осигура да затвореници у истражним затворима буду у могућности да проведу разуман део дана (8 сати или више) изван својих ћелија, укључени у сврсисходне активности разноликог карактера. Наравно, режими у установама за осуђене затворенике би требало да буду још повољнији.¹⁵

Постојање задовољавајућег програма активности такође је веома важно, чак важније у одељењу високе безбедности него у обичном. То може умногоме да допринесе да се неутралишу штетне последице на личност затвореника услед живота у затвореном одељењу. Активности би требало да буду што различитије (едукација, спорт, активности по вокацији итд.). Кад су у питању, нарочито, радне активности, јасно је да разлози безбедности могу да искључе многе облике рада који су уобичајени у нормалним одељењима. Ипак, то не значи да се затвореницима омогућују само нестимулативне активности.¹⁶

Комитет препоручује да органи Републике Србије осмисле и спроведу свеобухватан режим ванћелијских активности за притворенике. Такође, треба да обезбеде да се свим затвореницима, без изузетка, понуди бар два сата активности на слободном ваздуху дневно, у складу са законом. Затворска дворишта би требало да буду опремљена одговарајућом спортском опремом за вежбање.¹⁷

Рад осуђеног је саставни део програма поступања.

Сврха рада је да осуђени стекне, одржи и повећа своје радне способности, радне навике и стручно знање како би му се омогућили услови за успешну реинтеграцију.

У оквиру извршења програма поступања, осуђени је обавезан да извршава радне задатке и обавезе.¹⁸

Притвореник се може обавезати да обавља радове нужне за одржавање чистоће у просторији у којој борави. Ако притвореник то захтева, судија за претходни поступак, односно председник већа, уз сагласност управника завода, може дозволити да он ради у кругу завода на пословима који одговарају његовим психичким и физичким својствима, под условом да то није штетно за вођење поступка. За тај рад притворенику припада накнада коју одређује управник завода.¹⁹

ПРЕПОРУКА

ОЗ Смедерево ће обезбедити услове за радно ангажовање осуђених лица разврстаних у затворено одељење и притворених лица.

Могућност боравка на свежем ваздуху је важно за ментално и физичко здравље затвореника, с обзиром на то да многи од њих већину свог времена проводе у затвореном простору са ограниченим приступом природном светлу и свежем ваздуху. Међународни стандарди прописују да би сва лица лишена слободе требало да имају најмање један сат боравка на отвореном дневно. Ово би требало да им пружи прилику за вежбање, опуштање, као и приступ свежем ваздуху и сунчевој светлости. Током времена које проведу напољу такође могу остварити међусобну интеракцију.

¹⁵ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 47.

¹⁶ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди ЦПТ у погледу издржавања казне затвора, пар. 32.

¹⁷ Србија: Посета ЦПТ 2017, ЦПТ/Инф (2018) 21, пар. 50.

¹⁸ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 98.

¹⁹ Законик о кривичном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 - одлука УС и 62/21 - одлука УС), чл. 218. ст. 5.

У пракси, ниво приступа простору на отвореном може се значајно разликовати између различитих категорија затвореника и оних смештених у различитим павиљонима затвора. До овога понекад долази и због различите доступности одговарајућих простора у различитим деловима затвора (нпр. одређена крила могу имати мања дворишта или уопште немати двориште). Разлике се такође могу оправдати из дисциплинских или безбедносних разлога. Међутим, имајући у виду значај који има за здравље затвореника, завод би морао да предузме мере како би свим затвореницима обезбедио довољно времена на отвореном.

3.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево осуђеним лицима разврстаним у затворено одељење и притвореним лицима није омогућено довољно времена за боравак на свежем ваздуху.

РАЗЛОЗИ

Сваки затвореник који не ради на свежем ваздуху, ако то време дозвољава, мора да има најмање један сат дневно за одговарајуће телесне вежбе на свежем ваздуху.²⁰

Сваком затворенику ће се омогућити најмање сат времена дневно физичке активности на свежем ваздуху, ако то временске прилике дозвољавају.²¹

Посебно треба поменути физичку рекреацију на отвореном. Обавеза да затвореницима свакодневно буде дозвољен један сат боравка на отвореном је широко прихваћена као основна гаранција (по могућности, то би требало да буде делом ширег програма активности). ЦПТ жели истаћи да сви затвореници без изузетка (укључујући оне који су кажњени конфинацијом у ћелији) морају имати могућност да свакодневно вежбају на отвореном. Такође се сматра да објекти за вежбе на отвореном морају бити релативно пространи и, кад год је то могуће, да нуде склониште од неповољних временских прилика.²²

Комитет препоручује да органи Републике Србије осмисле и спроведу свеобухватан режим ванћелијских активности за притворенике. Такође, треба да обезбеде да се свим затвореницима, без изузетка, понуди бар два сата активности на слободном ваздуху дневно, у складу са законом. Затворска дворишта би требало да буду опремљена одговарајућом спортском опремом за вежбање.²³

Осуђени има право да изван затворених просторија на свежем ваздуху, у слободно време, проведе најмање два часа дневно.²⁴

Притворенику ће се обезбедити кретање на слободном ваздуху у трајању од најмање два часа дневно.²⁵

ПРЕПОРУКА

ОЗ Смедерево ће осуђеним лицима разврстаним у затворено одељење и притвореним лицима омогућити да изван затворених просторија, на свежем ваздуху проведу најмање два часа дневно.

²⁰ Манделина правима, прав. 23.1.

²¹ Европска затворска правила, прав. 27.1.

²² Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 47.

²³ Србија: Посета ЦПТ 2017, пар. 50.

²⁴ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 80. ст. 1.

²⁵ Законик о кривичном поступку, чл. 218. ст. 2.

Омогућавање одговарајућег режима боравка затвореницима у затвореном одељењу, осуђеним и притвореним је на првом месту питање доброг управљања заводом, али и одговарајуће обученог и довољног броја особља. Међутим, уочено је да у ОЗ Смедерево недостаје довољно припадника Службе за обезбеђење. У дану посете, свега 3 службеника и 1 службеница обезбеђења су били у смени, што је стварало разумљиве, али озбиљне потешкоће и за организовање посете НПМ и кретање тима кроз установу. Осим објективне немогућности да се сви свакодневни радни задаци успешно обаве, ово може довести и до великог броја прековремених сати и синдрома сагоревања. Према наводима руководства установе, до ове ситуације је дошло због суспензије одређеног броја службеника обезбеђења, као и годишњих одмора и боловања једног броја запослених. Такође, недавно је оглашен јавни конкурс за 6 извршилачких радних места у Служби за обезбеђење, чиме би се у одређеној мери овај недостатак надоместио. Међутим, како је НПМ већ раније указивао, ново запошљавање не доводи до потребног повећања у броју припадника Службе, већ практично до одржавања постојећег броја, који је већ недовољан за обављање свих послова.²⁶

Неколико осуђених лица се пожалило тиму НПМ да немају скоро никакав контакт са службеницима третмана. На пример, један осуђеник је навео да за пет месеци колико је у Заводу није имао разговор са васпитачем и да излази за месец дана. Други је навео да је у Заводу три месеца и да осим уводног још увек није имао разговор са васпитачем, иако је исти тражио. Увидом у лични лист другог лица потврђени су ови наводи, а од службеника је добијено објашњење да је васпитач овог осуђеника на боловању већ дуже време и да у Заводу тренутно ради само један васпитач.

Сврха извршења казне затвора је да осуђени кроз програм поступања усвоји друштвено прихватљиве вредности, како убудуће не би чинио кривична дела. Одсуство активности у правцу остваривања програма поступања доводи у питање сврху извршења казне и ово се не може правдати недостатком службеника, већ је потребно предузети мере да у Заводу има довољно квалификованог и обученог особља које ће моћи да одговори потребама извршења казне код свих осуђених лица. Завод би требало да појача своје напоре ради одговарајућег третмана осуђених лица, у циљу позитивног утицаја на личност осуђеног и испуњења индивидуалног програма поступања. Такође, васпитачи би требало да буду лако и често доступни осуђенима, да их обилазе и без њиховог посебног захтева, да се интересују за понашање и потребе осуђених и да бележе сваку активност и сваки разговор са осуђеним лицем. Завод би требало да предузме активности да се третмански рад одвија како кроз индивидуалне разговоре васпитача са осуђенима, тако и кроз организацију групног рада са осуђенима, односно да обезбеди услове за успостављање проактивног односа васпитача у индивидуалном раду са осуђенима и спровођење групног рада.

4.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево постоје недостаци у индивидуалном третманском раду са осуђеним лицима.

²⁶ Видети: Извештај НПМ о посети ОЗ Нови Сад, бр. 411-6/21 од 18. фебруара 2021. год, стр. 14.

РАЗЛОЗИ

Сврха казне затвора или сличних мера којима се лице лишава слободе је пре свега заштита друштва од криминала и смањење рецидивизма. Та сврха може да се оствари само ако се период проведен у затвору искористи да се у мери у којој је то могуће обезбеди реинтеграција таквих лица у друштво по њиховом ослобађању како би могла да живе у складу са законом и да се самостално издржавају.

...

Поступање са лицима осуђеним на казну затвора или сличну меру лишења слободе има за циљ, у мери у којој дужина казне то допушта, да створи код њих вољу и способност које ће им омогућити, кад буду пуштени на слободу, да живе у складу са законом и да се сами издржавају. Поступање мора да буде такво да јача њихово самопоштовање и развија њихово осећање одговорности.

У ту сврху користе се сва одговарајућа средства, укључујући и религијске услуге у земљама у којима је то могуће, образовање, стручно усмеравање и оспособљавање, социјални рад, саветовање у вези са запошљавањем, физички развој и јачање моралног карактера, у складу с индивидуалним потребама сваког затвореника, имајући у виду његову друштвену и криминалну прошлост, његове физичке и интелектуалне способности и могућности, његов темперамент, дужину казне затвора и његове изгледе по ослобађању.²⁷

Сви затвори треба да буде уређени тако да особама лишеним слободе омогућавају реинтеграцију у друштвену заједницу.²⁸

Служба за третман процењује индивидуалне потребе, капацитете за промену и степен ризика осуђеног за понављање кривичног дела, утврђује и спроводи индивидуализовани програм поступања и примењује методе и поступке у циљу остваривања индивидуалне превенције.

Служба за третман утврђује програм поступања према осуђеном, усклађује рад осталих служби и других учесника у спровођењу програма и обавља друге послове одређене овим законом.

...

Сврха извршења казне затвора је да осуђени током извршења казне, применом одговарајућих програма поступања, усвоји друштвено прихватљиве вредности у циљу лакшег укључивања у услове живота после извршења казне како убудуће не би чинио кривична дела.²⁹

Третман према осуђеном обухвата примену свих предвиђених активности - планираних метода, техника и поступака, предузетих са циљем да осуђени усвоји друштвено прихватљив систем вредности и овлада вештинама за успешно укључивање у заједницу како убудуће не би чинио кривична дела.

Третман се спроводи кроз програм поступања, разврставање, накнадно разврставање и припрему за отпуст.³⁰

Сходно Директиви о начину рада службеника третмана у Заводима, обавеза васпитног радника је да осуђеног подстиче на активну сарадњу, што позитивно утиче и на мотивацију осуђеног да прихвати програм поступања и учествује у њему.³¹

²⁷ Манделина правила, прав. 4.1, 91. и 92.1.

²⁸ Европска затворска правила, прав. 6.

²⁹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 20. и 43.

³⁰ Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица ("Сл. гласник РС", бр. 66/15), чл. 6.

³¹ Директива о начину рада службеника третмана у Заводима, процедурама у раду и изгледу и садржају докумената током утврђивања, спровођења и измене програма поступања са лицима осуђеним за кривична дела и прекршај, поглавље „Мишљење службеника третмана за програм поступања, тачка 2. процедуре, стр. 7.

ПРЕПОРУКА

ОЗ Смедерево унапредиће индивидуални третмански рад са осуђеним лицима, тако што ће васпитни радници бити чешће непосредно присутни, посебно у затвореном одељењу Завода, како би обављали планске активности и тематске разговоре са осуђенима у вези са постављеним индивидуалним циљевима ради крајње оцене успешности реализације постављеног индивидуалног циља, односно предузимали активности усмерене ка остваривању индивидуалног програма поступања према осуђеном, без обзира да ли је осуђени поднео молбу за разговор или не.

2.3. УПУЋИВАЊЕ У САМИЦУ

У дану посете није било лица на издржавању дисциплинске мере упућивања у самицу. Такође, ова мера се ретко изриче. Током 2021. године донето је 16 решења о изрицању дисциплинске мере, од тога је мера забране пријема пакета изречена 9 пута, мера забране располагања новцем у заводу 6 пута, а мера упућивања у самицу једном и то условно.

Не улазећи у појединачне разлоге којима се орган поступка водио приликом избора и одмеравања дисциплинских мера, чињеница да је мера упућивања у самицу изречена само једном током ове године, и то условно, указује на то да се ова мера изриче само у изузетним случајевима. **Овакво поступање је у складу са савременим стандардима поступања према лицима лишеним слободе, што НПМ похваљује.**³²

За извршење дисциплинске мере упућивања у самицу се користи једна спаваоница на другом спрату објекта, површине око 9,5 m², што укључује и мокри чвор. Просторија је под видео надзором.³³

2.4. ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ

Документација у коју је тим НПМ извршио увид садржи извештаје о ванредном догађају који се подносе начелнику Службе за обезбеђење и управнику, обавештења Оперативном центру Управе, који се достављају ажурно – истог или следећег дана, писмене изјаве лица лишених слободе, службене белешке и друго. Предметни догађаји су у службеним извештајима и белешкама детаљно описани. Поједини ванредни догађаји се документују и снимцима видео надзора.

Јавно тужилаштво се обавештава у свим случајевима када постоје основи сумње да је учињено кривично дело, а о ванредним догађајима у којима су учествовали притвореници се обавештава поступајући суд.

³² На пример, Манделина правила, прав. 45.1: Упућивање у самицу користи се само у изузетним случајевима као крајња мера и то у што краћем временском периоду и уз независну процену, те искључиво уз одобрење надлежног тела. Исто тако, Европска затворска правила, прав. 60.6.1: Казна упућивања у самицу се, осим у изузетним случајевима, не сме изрицати као дисциплинска мера, а и тада се изриче на одребени, што краћи, период, и никада не сме довести до нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања.

³³ Више о овој просторији у Извештају НПМ о посети Окружном затвору у Смедереву бр. 281-53/16 од 16. августа 2016. год.

2.4.1. МЕРЕ ПРИНУДЕ

Након примена мера принуде, формулар под називом Извештај о употреби мера принуде попуњавају припадници Службе за обезбеђење који су применили мере, заводски лекар, као и начелник Службе за обезбеђење и управник.

Ови формулари, осим података о лицу према којем су мере примењене и службеним лицима која су их применили, датума и времена када је дошло до примене, садрже и део где је потребно уписати разлог за примену принуде, начин примене, последице које су настале применом принуде, датум и време лекарског прегледа, лица која су обавештена о примени мера принуде, као и мишљење о оправданости примене принуде које дају начелник Службе за обезбеђење и управник.

Извештаји о употреби мера принуде не пружају исцрпан опис околности под којима су мере примењене. На пример, као разлог за примену мера принуде наводи се активан отпор без ближег навођења у чему се активан отпор састојао; у погледу начина примене гумене палице поједини извештаји садрже само податке о томе по којем делу тела је ударац гуменом палицом задат лицу, али не и број тих удараца. Међу документацијом о примени мера принуде налазиле су се и службене белешке службеника обезбеђења који су применили неку од мера принуде, које садрже детаљније податке о околностима конкретног случаја, разлозима за примену мера принуде и начину на који су примењене, али поједине од њих нису садржале податке у чему се састојао активан отпор и/или податке о броју удараца гуменом палицом. Два извештаја о употреби гумене палице нису садржали податке о времену када су ове мере примењене.

НПМ сматра да је потребно да припадници Службе за обезбеђење који су применили мере принуде увек у својим извештајима детаљније опишу околности које су довеле до примене принуде и начин на који је одређена мера примењена. На пример, уколико се ради о употреби физичке снаге, потребно је навести технику или захват и део тела лица лишеног слободе на којем су они примењени или, уколико се ради о употреби гумене палице, потребно је навести колико је пута употребљена гумена палица и по којем делу тела лица. Такође, уколико је основ за примену мере принуде активан отпор лица лишеног слободе, потребно је навести на који начин је тај отпор манифестован.

5.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево извештаји Службе за обезбеђење о примени мера принуде не пружају довољно података о разлозима за примену мера принуде и начину њихове примене.

РАЗЛОЗИ

Потребно је да у затворском систему постоје детаљни прописи о примени мера принуде, укључујући и одредбе о службеним извештајима који се морају сачинити након употребе мере принуде.³⁴

Писани извештај службе за обезбеђење, медицинска документација и извештаји о обављеним лекарским прегледима достављају се управнику без одлагања.³⁵

³⁴ Европска затворска правила, прав. 65.е.

³⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 144. ст. 4.

ПРЕПОРУКА

Служба за обезбеђење ОЗ Смедерево ће у извештајима о примени мера принуде детаљније описивати разлоге за примену мера принуде и начин њихове примене.

2.5. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

2.5.1. ПРВИ ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД

Први лекарски прегледи лица лишених слободе по њиховом пријему у Завод се обављају по правилу у року од 24 сата и исти се обављају у два наврата. Иницијални преглед обавља лекар Службе хитне медицинске помоћи и податке уписује у стандардни формулар СХМП “Лекарски извештај”, као и у посебни формулар “Пријемни лист – први лекарски преглед за лице лишено слободе”. Поред ових извештаја који се одлажу у здравствени картон, тзв. први преглед се обавља и од стране заводског лекара, обично сутрадан или нешто касније ако је лице примљено током викенда. И овај извештај се налази у здравственом картону и његов садржај је углавном конзистентан са извештајем лекара СХМП.

Први лекарски преглед се састоји од узимања анамнезе у оквиру које се лица питају у вези са тренутним стањем здравља, постојањем какве акутне или хроничне соматске или менталне болести, болести зависности, те напослетку давањем процене о радној способности. Физикални преглед подразумева мерење телесне висине и тежине, мерење крвног притиска, аускултације грудног коша, процену стања свести и др. Лекар наводи да се при првом прегледу који он обавља свлачи целокупна одећа, те да се поштује приватност лица у смислу да прегледу присуствује само медицинско особље.

Анализом насумично изабраних здравствених картона констатује се да извештаји о првим лекарским прегледима садрже све неопходне податке.

2.5.2. ПОВРЕДЕ

У Заводу се води Књига повреда, а код свих лица након задобијања било каквих телесних повреда сачињава се фотодокументација, која се чува у здравственим картонима. Фотографисање повреда обавља службеник обезбеђења. Прегледом здравствене документације о повредама, уочено је да би анамнестички подаци о начину повређивања требали да садрже описе догађаја са много више детаља, да би опис повреда требало да буде детаљнији у смислу навођења ближих карактеристика повреде (изглед, величина, прецизнија локализација и др.), што омогућава поузданију процену механизма повређивања, те да је након анамнестичких података, објективно установљеног налаза, дијагнозе и препоручене терапије потребно уписати мишљење лекара о повезаности навода повређеног о настанку повреде са објективно установљеним налазом (да ли су карактеристике повреда конзистентне са наводима повређеног о начину њиховог задобијања). Такође, иако се у извештаје о лекарским прегледима након примена мера принуде уписује време обављања лекарских прегледа, ово није уочено када су у питању лекарски прегледи у осталим случајевима повређивања.

Формулар извештаја о примени мера принуде садржи и делове: последице које су настале употребом мера принуде и датум и време лекарског прегледа. Лекарски прегледи након примене мера принуде се обављају у прописаним интервалима, први

непосредно након примене принуде и други између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене и садрже опис уочених повреда. Међутим, и овде изостају наводи лица о начину настанка повреда и мишљење лекара о повезаности примењене мере и уочених повреда. У појединим предметима о примени мера принуде пронађени су посебни извештаји лекара насловљени на управника који су садржали опис уочених повреда, од којих један не садржи ни наводе лица према коме је мера принуде примењена о начину настанка повреда ни мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда, а други не садржи само наводе лица.

6.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево у извештајима о лекарским прегледима о повредама недостају детаљнији и конкретни наводи лица лишеног слободе о начину настанка повреда, карактеристике уочених повреде нису довољно описане и лекар не даје мишљење о повезаности навода повређеног и објективно установљеног налаза. Извештаји лекара о повредама које нису настале применом мера принуде не садрже време обављања телесног прегледа.

РАЗЛОЗИ

Затворске здравствене службе могу допринети спречавању насиља над особама лишених слободе путем систематског евидентирања повреда и, уколико је потребно, обезбеђивања општих информација релевантним органима. Информације се такође могу прослеђивати у вези специфичних случајева, мада би по правилу такве поступке требало предузимати само уз пристанак затвореника у питању.

Сви знакови насиља који се уоче приликом здравствене провере затвореника код пријема у установу морају бити у потпуности евидентирани, заједно са свим његовим релевантним изјавама, те закључцима лекара. Надаље, ове информације би требало учинити доступним самом затворенику. Исти приступ треба примењивати када се затвореник здравствено прегледа након неког насилног инцидента унутар затвора (видети такође одељак 53 ЦПТ-овог 2. Општег извештаја: ЦПТ/Инф (92) 3) или када се поново прима у затвор пошто је био привремено враћен у полицијски притвор у сврху истраге.

Здравствена служба може састављати периодичне статистике уочених повреда, које би достављала затворској управи, Министарству правде, итд.³⁶

Затвореник против којег се користи било које средство принуде мора имати право да буде одмах прегледан и, уколико је нужно, лечен од стране лекара. Овај преглед мора се вршити изван слушног, а по могућности и видног домета немедицинског особља, а резултате тог прегледа (укључујући и све релевантне исказе затвореника и закључке лекара) треба званично евидентирати и учинити доступним затворенику.³⁷

Записник настао након медицинског скрининга поменутог у ставу 73. треба да садржи: I) изјаве које је дотично лице дало, а које су релевантне за лекарски преглед (укључујући његов њен опис сопственог здравственог стања, као и све наводе о злостављању), II) потпун извештај о објективним налазима лекара заснованим на детаљном прегледу, и III) запажања здравственог радника у вези са тачкама I) и II), уз назнаку поклапања било којих навода и објективних налаза лекара. Записник такође треба да садржи резултате обављених додатних

³⁶ Стандарди ЦПТ: Услуге здравствене заштите у затворима, ЦПТ/Инф (93) 12, Одељак Д. Превентивна здравствена заштита, Поглавље IV) Спречавање насиља (пар. 60. – 62.).

³⁷ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 53.

прегледа, детаљне закључке специјалистичких консултација, као и опис терапије пружене због повреда и свих других обављених поступака.³⁸

Лекар у заводу дужан је да води посебну евиденцију о повредама осуђених и обавештава управника завода о било ком знаку или индикацији да је према осуђеном примењено насиље. Лекар је дужан да у извештају о утврђеним повредама унесе и наводе осуђеног лица о начину настанка повреде, као и да изнесе своје мишљење о повезаности навода осуђеног и насталих повреда.³⁹

Писани извештај службе за обезбеђење, медицинска документација и извештаји о обављеним лекарским прегледима достављају се управнику без одлагања. Извештај лекара садржи и наводе лица према коме је мера принуде примењена о начину настанка повреда и мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда.⁴⁰

ПРЕПОРУКА

У ОЗ Смедерево лекар ће у извештајима о повредама уносити детаљне и конкретне наводе лица лишених слободе о начину настанка повреда, детаљније описивати карактеристике уочених повреда и давати мишљење о повезаности навода повређеног и објективно установљеног налаза. У ове извештаје ће се увек уносити тачно време (час и минут) телесног прегледа.

Поред обавезних лекарских прегледа (након насилних инцидената) и прегледа по захтеву лица лишених слободе, лекар периодично – једном недељно обилази све спаваонице ради праћења здравственог стања лица лишених слободе. Том приликом, од затечених лица тражи да задигну одећу ради утврђивања постојања било каквих повреда. Лица лишена слободе су тврдила тиму НПМ да је овај преглед површан.

2.6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је примио неколико навода о неадекватном поступању припадника Службе за обезбеђење према лицима лишеним слободе. Према тим наводима, службеници обезбеђења лица која ремете ред у Заводу одводе на степениште другог спрата, део који није под видео надзором, где им задају ударце рукама и ногама по глави и телу у циљу дисциплиновања. Ови наводи међутим нису могли бити потврђени прегледом медицинске документације нити непосредним прегледом лица од стране лекара специјалисте судске медицине – члана тима НПМ. Такође, ова лица се нису раније притуживала нити подносила пријаве због оваквог наводног поступања, наводећи да то нису урадила из страха од евентуалних последица.

Лице А.А. је навело да га је један службеник обезбеђења гађао пепељаром, а пре тога неколико пута ударао ногама и рукама. Завод је покренуо дисциплински поступак против овог службеника обезбеђења, који је и суспендован са рада.

Лице Б. Б. наводи да су га средином маја на међуспрату припадници Службе за обезбеђење шутирала по ногама и ударали рукама у стомак. Није се жалио никоме нити подносио притужбу. Није се обраћао лекару, тако да у медицинској документацији нису документоване нанете повреде.

³⁸ Стандарди ЦПТ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, ЦПТ/Инф (2013) 29, пар. 74.

³⁹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 115. т. 6.

⁴⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 144. ст. 4.

Лице В. В. наводи да је пре око 2 месеца на другом спрату у ходнику задобио ударце рукама по глави и телу од стране службеника обезбеђења. Након тога није прегледан од стране лекара нити се икоме притужио. У његовој здравственој документацији нису констатоване повреде које би могле потицати од примене физичке силе од стране службених лица.

Лице Г. Г. наводи да је пре два и по месеца "добрио батине" од стране службеника обезбеђења на другом спрату у ходнику. Пре тога, истог дана, наводи да је задобио повреде од стране другог лица лишеног слободе, након вербалне расправе. Након овог инцидента је имао лекарски преглед. Није губио свест, није повраћао нити имао мучнину. Убрзо након лекарског прегледа, двојица службеника обезбеђења су га одвели на други спрат, где му је један службеник "лупио шамар", како је на тој руци имао "бурму" на прсту задобио је повреду у пределу десне слепоочнице која је крварила. Након тог шамара, други службеник обезбеђења га је тукао шутирајући га спољном страном обувеног стопала по његовој унутрашњој страни ногу (био је у положају раширених ногу, окренут лицем ка зиду, одевен у дуксерицу и доњи део тренерке). Након овога је одведен у спаваоницу где га је видео цимер како је "сав отечен". Није тражио да га поново прегледа лекар, није повраћао нити губио свест, али наводи да су те повреде нанете од стране службених лица биле далеко озбиљније и видљивије у односу на оне повреде које је задобио од другог затвореника. На питање зашто није тражио да иде код лекара с обзиром да је имао рану која је крварила, није желео да да објашњење.

Непосредним прегледом овог лица од стране лекара члана тима НПМ констатовано је присуство бројних углавном старих ожиљака који потичу од самоповређивања оштрим предметима. Прегледом десне слепоочне регије није констатовано присуство свеже ожилне промене која би указивала да је ту постојала рана – раздерина као извор крварења нанета у време предметног догађаја.

2.6.1. ПОДНЕСЦИ И ПРИТУЖБЕ

Лица лишена слободе притужбе и друге поднеске предају службеним лицима у једном примерку. Сви поднесци се прво заводе у одговарајућој свесци – евиденцији, а потом достављају надлежној заводској служби или органу. Уколико се ради о писменима упућеним ван Завода, лица добијају потврду о предаји поднеска. Међутим, уколико се ради о поднесцима упућеним заводским службама, овакве потврде им се могу издати на изричит захтев. Издавање потврда о предаји поднесака за заводске службе (интерни поднесци, притужбе и други), било у виду потврда какве се издају за поднеске упућене другим органима или као уписи на примерку поднеска који остаје подносиоцу, отклонило би могућност евентуалних занемаривања појединих захтева или непотребног одуговлачења у поступању по њима, па НПМ сматра да би о предаји сваког поднеска лице – подносилац аутоматски и увек требало да добије потврду о томе.

7.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево лица лишена слободе потврде о предаји писмена која подносе Заводу (поднесци, притужбе и жалбе) добијају само на изричит захтев.

РАЗЛОЗИ

Постојаће заштитне мере како би се осигурало да затвореници могу да подносе захтеве или притужбе безбедно и, ако то затражи подносилац, на поверљив начин. Затвореник или друга особа наведена у 4. параграфу 56. правила не смеју бити изложени ризику од одмазде, застрашивања или других негативних последица због подношења захтева или притужбе.⁴¹

Орган је дужан да евидентира поднесак који је примио према редоследу пријема и да потврди пријем поднеска без наплаћивања таксе.⁴²

Поднесак, притужбу и жалбу осуђени подноси у три примерка, од којих се један упућује надлежном органу, један остаје код осуђеног, а један се улаже у лични лист осуђеног.⁴³

Поднесак притвореник подноси у три примерка, од којих се један упућује управнику завода, један остаје код притвореног, а један се улаже у лични лист притвореног.

Притворенику се предаје потврда о предатом поднеску, која садржи име и презиме подносиоца, датум пријема и број под којим је заведен.⁴⁴

ПРЕПОРУКА

ОЗ Смедерево ће лицима лишеним слободе увек издавати потврде о предаји писмена која се подносе Заводу.

Током обиласка Завода и разговора са осуђеним лицима тиму НПМ се више лица пожалило на одређене повреде права или неправилности. Ове примедбе су се односиле на разврставање у затворено одељење и напредовање у третману, коришћење библиотеке, недостатак активности и радног ангажовања, рад службеника третмана, боравак на свежем ваздуху, поделу и доступност терапије, здравствену заштиту, количину и квалитет исхране и сл. Са друге стране, према евиденцији Службе за опште послове, током 2020. и 2021. године није поднета ниједна притужба управнику Завода.

НПМ сматра да процедуре притуживања умногоме доприносе поштовању права лица лишених слободе и делују као основна заштита од лошег поступања, али и да у исто време граде поверење у систем и конкретно у установу у којој се налазе. Од овог поверења корист имају сви у затворском систему, и затвореници и службеници. Најефикаснији начин је да особље развије позитивне односе са затвореницима, који ће се осећати слободним да им неформално приступе у вези са евентуалним проблемима.

Међутим, могу се десити и проблеми који се не могу решити на овом нивоу. Стога је важно да у затворима постоје поступци који дозвољавају затвореницима да поднесу званичне притужбе у вези са било којим аспектом поступања према њима или условима у затвору. Такви поступци могу помоћи у подстицању поверења у систем, осигурати поштовање правила и права и спречити да спорна питања постану извор већих проблема у затвору. Поступци такође могу одвраћати од злоупотребе. Када се примењују на правичан и транспарентан начин, процедуре притуживања могу бити корисне затвореницима, особљу и управи затвора.

⁴¹ Манделина правила, прав. 57.2.

⁴² Закон о општем управном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 18/16 и 95/18 - аутентично тумачење), чл. 61. ст. 1.

⁴³ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора ("Сл. гласник РС", бр. 110/14 и 79/16), чл. 57.

⁴⁴ Правилник о извршењу мере притвора ("Сл. гласник РС", бр. 132/14), чл. 57.

У разговорима са осуђенима, на питање тима НПМ да ли су се у вези са овим или другим, озбиљнијим неправилностима које наводе да су према њима учињене обрађали управи Завода, неколико њих је одговорило да то нису урадили јер не очекују да би то довело до решења проблема, односно да би имало ефекта.

8.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Смедерево није успостављена делотворна процедура притуживања осуђених лица.

РАЗЛОЗИ

Сваком затворенику мора да се на свакодневној основи омогући да подноси захтеве или притужбе директору или члану особља казненог завода који је овлашћен да га заступа.⁴⁵

Притворено или затворено лице или његов бранилац имаће право да поднесе захтев или притужбу у вези са поступањем према њему, посебно у случају мучења или другог окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања, органима надлежним за управљање местима детенције и вишим властима и, када је то потребно, одговарајућим органима који имају овлашћења за преиспитивање или поступање по правним лековима.⁴⁶

Затвореници ће имати довољно могућности да управнику затвора или другом органу у оквиру затворског система, правосудном или другом независном органу овлашћеном за преиспитивање одлука и примену правних лекова поднесе захтеве или притужбе, без цензуре у погледу њихове суштине.⁴⁷

Ефикасни жалбени и инспекцијски поступци представљају основне гаранције против злостављања у затворима. Затвореницима треба омогућити путеве за улагање жалбе, како унутар тако и изван контекста затворског система, укључујући и могућност поверљивог приступа одговарајућим властима.⁴⁸

Од пресудне је важности да на сваком месту лишења слободе постоји ефикасан интерни механизам притуживања. Ово може помоћи не само у идентификовању и решавању проблема чим се појаве, већ може помоћи и руководству и особљу на првој линији да спрече злоупотребе. Такав механизам би требао бити лако доступан. Притужбе се у почетку могу поднети усмено и њих ће евидентирати дежурни члан особља коме се подноси, осим ако се односи на тог члана особља (у том случају то треба учинити поверљиво вишем члану особља на дужности или следећем расположивом надзорнику). На такву притужбу би требало одговорити брзо, односно у уско дефинисаном року. Ако се то не реши, подносилац притужбе би требало писмено да формулише притужбу и да је поднесе следећем хијерархијском нивоу који би такође требало да одговори писмено. Све одлуке би требало да укажу на следеће кораке који се могу предузети ако подносилац није задовољан одговором. Осетљивије и/или озбиљније притужбе би требало да се поднесу, у складу са посебним интерним поступком, директно особи задуженој за установу. Такође је важно да управници редовно ступају у директан контакт са лицима лишеним слободе како би им се пружила могућност да им се притуже слободно и поверљиво. По мишљењу ЦПТ, такође је препоручљиво да спољна тела за притужбе надзиру интерне механизме притуживања.⁴⁹

⁴⁵ Манделина правила, прав. 56.1.

⁴⁶ Скуп принципа Уједињених нација за заштиту свих лица у притвору или затвору, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине бр. 43/173 од 9. децембра 1988. године, принц. 33.1.

⁴⁷ Европска затворска правила, прав. 70.1.

⁴⁸ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 54.

⁴⁹ Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, ЦПТ/Инф (2018) 4, пар. 70.

Органи државне управе дужни су да свима омогуће прикладан начин за подношење притужби на свој рад и на неправилан однос запослених.⁵⁰

Лице према коме се извршава кривична санкција има право на заштиту основних права прописаних Уставом, потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и овим законом.

...

Осуђени има право притужбе управнику завода због повреде права или других неправилности које су му у заводу учињене.

Осуђени може поднети притужбу из става 3. овог члана у року од три месеца од дана настанка повреде права или друге неправилности, а изузетно у року од шест месеци ако је постојала објективна спреченост.

Притужбу која је неразумљива управник завода ће вратити осуђеном ради појашњења навода. Рок за достављање појашњења је 48 часова.

Ако осуђено лице не достави појашњење у остављеном року, притужба ће бити одбачена.

Ако се притужба односи на угрожавање или повреду тела или здравља осуђеног, управник завода ће наредити да лекар одмах прегледа осуђеног и да о томе сачини извештај.

Управник завода или лице које он овласти дужан је да испита притужбу осуђеног и да у року од 15 дана донесе решење.

Ако се утврди да су наводи из притужбе основани, управник или лице које он одреди, одмах ће наложити отклањање утврђених неправилности.

Ако отклањање неправилности није могуће, управник ће налогом забранити њено даље понављање.⁵¹

Осуђени може, у складу са Законом, поднети притужбу управнику завода због повреде права или других неправилности које су у заводу учињене према њему.

Уколико се предмет притужбе односи на један или више поднесака из става 1. овог члана осуђени ће у образложењу притужбе навести разлоге због којих је незадовољан одговором овлашћеног лица.

Уколико се притужба односи на тежу повреду радних обавеза и дужности од стране запосленог лица, управник или лице које он одреди, одмах ће испитати основаност притужбе и предузети мере за спречавање даљег наступања штетних последица.

Уколико се притужба односи на угрожавање или повреду тела или здравља осуђеног, управник завода ће, у складу са Законом, наредити да лекар одмах прегледа осуђеног и да о томе сачини извештај.⁵²

ПРЕПОРУКА

ОЗ Смедерево ће успоставити делотворну процедуру притуживања осуђених лица.

Управник редовно обилази Завод, ради провере услова боравка и поступања према лицима лишеним слободe. Током ових обилазака, у спаваоницама обавља и разговоре са лицима која су захтевала поверљив разговор са управником. С обзиром да се ови разговори обављају у присуству других лица лишених слободe, они немају карактер поверљивости.

⁵⁰ Закон о државној управи ("Сл. гласник РС", бр. 79/05, 101/07, 95/10, 99/14, 30/18 - др. закон и 47/18), чл. 81. ст. 1.

⁵¹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 8. ст. 1. и чл. 126. ст. 3. – 10.

⁵² Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 54. ст. 2 – 5.

9.

УТВРЂЕНО

Управник ОЗ Смедерево обавља разговоре са лицима лишеним слободe која су захтевала поверљив разговор на начин који не обезбеђује поверљивост разговора.

РАЗЛОЗИ

Морају да постоје заштитни механизми како би затвореници могли да подносе захтеве и притужбе на безбедан и, уколико то подносилац тражи, поверљив начин. Ни затвореник ни друго лице из става 4 правила 56 не смеју да буду изложени ризику од одмазде, застрашивања или других негативних последица због подношења захтева или притужбе.⁵³

Поверљивост у вези са захтевом или жалбом биће сачувана ако подносилац то захтева.⁵⁴

Потребно је успоставити систем мера који ће омогућити да захтеви или притужбе које затвореници подносе буду поверљиве природе, уколико они то желе.⁵⁵

Од пресудне је важности да на сваком месту лишења слободe постоји ефикасан интерни механизам притуживања. Ово може помоћи не само у идентификовању и решавању проблема чим се појаве, већ може помоћи и руководству и особљу на првој линији да спрече злоупотребе. Такав механизам би требао бити лако доступан. Притужбе се у почетку могу поднети усмено и њих ће евидентирати дежурни члан особља коме се подноси, осим ако се односи на тог члана особља (у том случају то треба учинити поверљиво вишем члану особља на дужности или следећем расположивом надзорнику). На такву притужбу би требало одговорити брзо, односно у уско дефинисаном року. Ако се то не реши, подносилац притужбе би требало писмено да формулише притужбу и да је поднесе следећем хијерархијском нивоу који би такође требало да одговори писмено. Све одлуке би требало да укажу на следеће кораке који се могу предузети ако подносилац није задовољан одговором. Осетљивије и/или озбиљније притужбе би требало да се поднесу, у складу са посебним интерним поступком, директно особи задуженој за установу. **Такође је важно да управници редовно ступају у директан контакт са лицима лишеним слободe како би им се пружила могућност да им се притуже слободно и поверљиво.** По мишљењу ЦПТ, такође је препоручљиво да спољна тела за притужбе надзиру интерне механизме притуживања.⁵⁶

Руководство установе треба да покаже појачано посвећивање пажње неадекватном поступању према затвореницима, осигуравајући редовно присуство управника затвора у затворским просторијама, њиховим директним контактом са затвореницима, истрагом о притужбама затвореника, као и побољшањем обуке особља.⁵⁷

Притвореник који захтева да се непосредно обрати управнику завода и да са њим усмено разговара, писмени захтев доставиће преко посебног сандучета.

Управник завода ће обавити разговор са притвореником. Уколико наведени разлози немају поверљив карактер упутиће га на Законом и овим правилником прописан начин остваривања и заштите права.⁵⁸

Осуђени који захтева да се непосредно обрати управнику завода и да са њим усмено разговара, писмени захтев доставиће преко посебног сандучета.

⁵³ Манделина правила, прав. 57.2.

⁵⁴ Скуп принципа за заштиту свих лица у притвору или затвору, принц. 33.3.

⁵⁵ Европска затворска правила, прав. 70.8.

⁵⁶ Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, пар. 70.

⁵⁷ Србија: Посета ЦПТ 2015, ЦПТ/Инф (2016) 21, пар. 131.

⁵⁸ Правилник о извршењу мере притвора, чл. 58.

Управник завода ће обавити разговор са осуђеним. Уколико наведени разлози немају поверљив карактер упутиће га на Законом и овим правилником прописан начин остваривања и заштите права.⁵⁹

ПРЕПОРУКА

Управник ОЗ Смедерево ће разговоре са лицима лишеним слободe која су захтевала поверљив разговор обављати на начин који ће обезбедити поверљивост разговора.

Више лица лишених слободe је навело члановима тима НПМ да су пре посете од стране руководства Завода упозорени да "пазе шта причају". Неколико њих није желело да НПМ пружи податке о догађајима који су од значаја за мандат НПМ због страха од касније одмазде од стране службених лица. На ово је указано управнику Завода на завршном разговору, који је негирао да је било ко од руководећег кадра на било који начин утицао на лица лишена слободe. Управнику је указано и да ниједно лице не сме сносити било какве последице због разговора са тимом НПМ током ове посете.

10.

ПРЕПОРУКА

Управник ОЗ Смедерево ће пренети јасну поруку службеницима Завода да ниједно лице лишено слободe или запослени не смеју трпети било какве санкције или друге негативне последице због давања информација тиму НПМ, да овакво поступање неће бити толерисано и да ће бити предмет одговарајућих санкција.

РАЗЛОЗИ

Ниједан орган или службено лице не могу да наложе, примене, допусте или толеришу било коју санкцију против било ког лица или организације зато што су националном механизму за превенцију саопштили неку информацију, било истиниту или неистиниту, и ниједно такво лице или организација не смеју сносити неке друге консеквенце ни на који начин.⁶⁰

Ниједан затвореник, запослени или било која друга особа не смеју трпети било какве санкције због давања информација независном телу за вршење надзора.⁶¹

Такође је неопходно уложити потребне напоре како би се осигурало да подносиоци притужби остану слободни од застрашивања и одмазде. С тим у вези, особље на свим нивоима требало би да добије јасну поруку да се било која претња, покушај спречавања притужби да дође до надлежних жалбених тела или застрашивање или одмазда неће бити толерисане и да ће бити предмет одговарајућих санкција.⁶²

⁵⁹ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 55.

⁶⁰ Опциони протокол уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, чл. 21. ст. 1.

⁶¹ Европска затворска правила, прав. 93.3.

⁶² Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, пар. 85.